

Posudek habilitační práce uchazeče PhDr Mgr Pavla Helana

K nejzajímavějším novinkám, které česká historiografie zaznamenala po roce 1989, patří rostoucí pozornost věnovaná tématu vztahu státu a církve, a to nejen v novověku, ale i v soudobých dějin. Velkou zásluhu na tom má skupina mladých či relativně mladých badatelů, kteří si v posledních patnácti až dvaceti letech uvědomili, jakým přínosem může být dokumentace dochovaná ve vatikánských archivech pro rekonstrukci dějin Československa za První republiky: a to nejen z přísně diplomatického či náboženského hlediska, ale i v dalších ohledech, od vnitřní politiky přes kulturní politiku až po vztahy mezi různými nacionálními složkami uvnitř státu. Samozřejmě při řešení tohoto úkolu dotyčným badatelům velmi pomohlo postupné otevírání vatikánských archivů a zpřístupnění fondů vztahujících se nejprve k pontifikátu Benedikta XV, poté k pontifikátu Pia XI (od roku 2010) a nyní Pia XII (od roku 2020), které přesně pokrývají celé meziválečné období.

Vědecká činnost uchazeče PhDr Mgr Pavla Helana zapadá do výše uvedeného kontextu. Jako jeden z mála českých historiků, který část svých studií absolvoval v Itálii, výborně ovládá italský jazyk a pěstuje kontakty s italskými vědeckými kruhy, Helan mezi prvními pochopil význam dokumentů uložených ve vatikánských archivech jako užitečného pramene pro zkoumání československých dějin. Poté, co začal řadou studií věnovaných italsko-československým vztahům a především monografií, v níž zkoumal téměř neznámý aspekt životopisu Benita Mussoliniho, totiž improvizovaný zájem budoucího fašistického vůdce o postavu Jana Husa (*Duče a kacíř*, 2006), věnoval se Helan s rostoucí pozorností studiu vatikánské dokumentace a podílel se na řadě výzkumných projektů, které mu umožnily absolvovat ve Vatikánu delší studijní pobyty. Tato angažovanost vyvrcholila chvályhodnou vědeckou iniciativou, jakou je vydání ediční řady Československo a *Svatý stolec*. V tomto ohledu byl Helanův přínos nepochybně významný: jestliže první svazek řady, *Uvodní studie*, je vlastně dílem Michala Pehra a Jaroslava Šebka, další čtyři svazky (a příslušných šest dílů) všechny těžily z jeho přímého přispění.

Právě do ediční řady *Československo a Svatý stolec* patří dvě práce, které Helan předloží ke své habilitaci, monografie *Krize s Římem - fenomén státní tradice? Československá problematika let 1919-1928 v materialech Kongregace pro mimořádné církevní záležitosti* (sv. II/2.1), a dokumentární sborník *Kongregace pro mimořádné církevní záležitosti 1926-1927. Edice dokumentů* (sv. II/2.2).

Začněme tím druhým. V roce 2021 vydaná sbírka dokumentů Kongregace pro mimořádné církevní záležitosti svědčí o Helanově obeznámenosti s vatikánskými prameny (v tomto případě zejména se Zprávami ze zasedání samotné Kongregace, nebo *Rapporti delle Sessioni*) a o jeho znalosti mechanismů používaných papežskou diplomacií. Dokumentace, kterou v archivech trpělivě objevil, nám umožňuje velmi podrobně zarámovat kritickou fázi československo-vatikánských vztahů v polovině dvacátých let: velmi ostrý spor, který vypukl v roce 1925 po rozhodnutí československé vlády věnovat svátek osobnosti Jana Husa, stažení nuncia Francesca Marmaggiho z Prahy, vývoj dlouhého a pracného vyjednávání až po stanovení *modus vivendi* v lednu 1928, které sice ukončilo fázi téměř frontálního odporu, ale zároveň nedokázalo zcela zrušit vzájemné důvody nedůvěry. Celkově se jedná o důležitou událost, která nakonec přesahuje rámec bilaterálních vztahů mezi Československem a Svatým stolicem a nabývá mnohem širšího významu. Vrhá totiž nové světlo na napětí, které rozbouřilo život První republiky a prověřilo její vnitřní rovnováhu, ale zároveň ji lze považovat za příznačnou pro obtíže, které na počátku 20. století prožívala katolická církev v konfrontaci s fenomény modernizace a sekularizace.

Pole zkoumání se rozšiřuje s monografií *Krise s Římem* z roku 2022. Helan zde precizně analyzuje vztahy mezi Československem a Svatým stolicem v průběhu prvního desetiletí po první světové válce. Hlavním dokumentárním východiskem sice zůstávají Zprávy ze zasedání Kongregace pro mimořádné církevní záležitosti, ty jsou však doplněny rozsáhlými odkazy na další vatikánské prameny, jakož i na dokumentaci československé provenience. To vše umožňuje originálním způsobem pojednat o tématech, která jsou pro dějiny První republiky nepochybně zajímavá: od složitých vztahů nového republikového vedení shromážděného kolem Tomáše G. Masaryka a Edvarda Beneše s vedením katolické církve, pokusy o vytvoření československé církve s národními a modernizačními rysy, napětí vyvolané rozdílným náboženským cítěním Čechů, Slováků a dalších národnostních prvků přítomných v Československu, potíže vyvolané delimitací nových diecézí se sousedními státy, a samozřejmě krize vyvolaná v polovině dvacátých let institucionalizací oslav na Husovu počest a jejím problematickým řešením prostřednictvím již zmíněného *modu vivendi*.

Při rekonstrukci těchto pasáží postupuje Helan s odbornou kompetencí a vědeckou seriózností. Obzvláště cenná je vyváženost, s níž zkoumá rozdílné postoje Československa a Svatého stolce, přičemž zdůrazňuje protikladné postoje, které obě strany sledovaly, meze a rozpory jejich diplomatického jednání, vnitřní i vnější podmíněnost, jíž byly vystaveny, aniž by se však kdykoli dopouštěl banálních soudů *a posteriori*. Pokud bychom chtěli ve svazku hledat nějaký limit, pak snad jen v přílišné závislosti některých pasáží na dokumentaci nalezené ve vatikánských archivech. Například nepůsobí zcela přesvědčivě rozhodnutí věnovat téměř na začátku celou kapitolu tématu, které s vývojem vztahů mezi Československem a Svatým stolicem souvisí jen nepřímě, jako je debata o postavení katolické církve v Království Srbů, Chorvatů a Slovinců a zejména otázka liturgického jazyka. Celkově se však jedná o detail a ospravedlnění se nabízí v pochopitelné snaze zpřístupnit vědecké obci dokumentaci, která by jinak zůstala uzavřena v archivech.

S ohledem na výše uvedené skutečnosti hodnotím kladně vědeckou práci předkládanou uchazečem PhDr Mgr Pavlem Helanem a doporučuji, aby jeho žádost o habilitaci byla přijata.

Řím, 14.11.2023

Prof. Francesco Caccamo

(člen habilitační komise, oponent)